

**BANDIRMA MÜZESİ'NDE YER ALAN OSMANLI DÖNEMİ'NE AİT BİR GRUP
KEMER VE KEMER TOKASI**

A Group Of Belts And Belt Buckles From The Ottoman Period At Bandirma Museum

Ufuk ELYİĞİT¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimler Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü,
Bandırma/Balıkesir, uelyigit@bandirmal.edu.tr, orcid.org/0000-0002-3839-3896

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
10.01.2022

Kabul/Accepted:
11.03.2022

DOI:
10.18069/firatsbed.1055740

Anahtar Kelimeler
Maden Sanatı,
Bandırma Müzesi,
Taki,
Kemer,
Kemer Tokası

ÖZ

Tarihi Çağlar boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Anadolu coğrafyası, köklü bir kültürel geçmişin izlerini taşımaktadır. Bu zengin coğrafyanın bir parçası olan Bandırma'nın sahip olduğu tarihi ve kültürel çeşitliliğin izlerini günümüzde, Bandırma Müzesi'nde görmek mümkündür. Araştırma kapsamında, Bandırma Müzesi'nin büyük teşhir salonunda yer alan 5 ve 6 numaralı küçük vitrinlerde sergilenen kemer ve kemer tokaları incelenmiştir. İnceleme esnasında ele alınan örnekler, yapım ve süsleme tekniklerine göre sınıflandırıldıktan sonra tanımlama işlemine geçilmiştir. Eserlerin ölçüm ve fotoğraflama süreçleri tamamlanmıştır. Yapılan incelemeler neticesinde; kemer ve kemer tokalarının yapımında genel itibarıyla dövme tekniğinin kullanıldığı anlaşılmıştır. Söz konusu ürünlerde birden fazla süsleme tekniğinin bir arada kullanıldığı gözlemlenmiştir. Gerçekleştirmiş olduğumuz çalışmaların amacı, müzede yer alan bu el sanatı ürünlerinin yapım ve süsleme özelliklerini tanımlayarak, üretildikleri dönemin sanat ve estetik anlayışını yansıtan yönlerini gözler önüne sermek şeklinde ifade edilebilir. Bandırma Müzesi'nde yer alan bu taşınır kültür varlıklarının komşu sanat çevrelerinde yer alan diğer örnekler ile yapım ve süsleme teknikleri açısından benzerlikler arz ettiği vurgulanabilir.

Keywords

Metalwork,
Bandırma Museum,
Jewelry,
Belt,
Belt Buckle

ABSTRACT

The Anatolian geography that hosted various civilizations throughout history carries traces of a wealthy cultural past. Currently it is possible to see traces of the historic and cultural diversity that Bandırma has as a part of this wealthy geography at Bandırma Museum. In the scope of the study belts and belt buckles exhibited at display cabinets number 5 and 6 at the grand exhibition hall of Bandırma Museum were examined. Samples examined during assessment were classified according to production and ornament methods after which description process was initiated. Measurement and photographing of the works have been completed. As a result of examination, it was understood that generally forging method was used in production of belts and belt buckles. It was understood that more than one decoration technique was used together in the production of the works. The purpose of my study could be presented as defining production and ornament properties of these handicrafts at the museum to discuss those aspects that display the artistic and esthetic understanding of their period of production. It could be argued that these movable cultural assets in Bandırma Museum display similarities with other examples in neighboring art circles.

Atf/Citation: Elyigit, U., (2022). Bandırma Müzesi'nde Yer Alan Osmanlı Dönemi'ne Ait Bir Grup Kemer ve Kemer Tokası, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 2(737-752).

Sorumlu yazar/Corresponding author: Ufuk ELYİĞİT, uelyigit@bandirma.edu.tr

1. Giriş

İnsanoğlu, tarihi süreç boyunca temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere doğaya şekil vermeye çalışmış ve birtakım faaliyetlerde bulunmuştur. Zaman içerisinde bulunduğu çevreyi gözlemlemiş ve sahip olduğu bilgi birikimini el becerisi yardımıyla bulunduğu ortama aktarmıştır. Edindiği tecrübeler sonucunda ilkel olarak tanımlanabilecek sanatsal faaliyetler gerçekleştirmeye başlamıştır.

Genel itibarıyla tabiat şartlarına bağlı olarak gelişen el sanatı ürünleri, insanlık tarihi açısından oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Gelişen ve dönmüş bir anlayışla çevre şartlarına göre kendine her zaman farklı bir anlayış bulmuştur. El sanatı ürünleri, ortaya çıktığı toplumun değer yargılarının yanı sıra duygularını ve sanatsal özellikleriyle kültürel öğelerini de yansıtır hale gelmiştir (Çalış, 2017: 213).

Üretici yapısıyla insanoğlu, gereksinimlerini karşılamak için ilk dönemlerde ahşap ve taş malzemeden daha sonraki aşamada ise pişmiş topraktan faydalanmıştır. Tarihi süreçte bu ürünlerin imatları esnasında karşılaşılan zorlukların yanı sıra hassas yapıları dolayısıyla insanlar, söz konusu malzemelere alternatif olabilecek dayanıklı, imalatı kolay ve daha uzun ömürlü ürünlere sahip olma adına yeni malzeme arayışında bulunmuşlardır. Metalurjideki gelişmelerin de etkisiyle, özellikle Tunç Devri ve sonrasında madenden imal edilmiş ürünler, (mutfak eşyası ve avcılık başta olmak üzere), gündelik yaşantıda daha fazla kullanılmaya başlanmışlardır. Söz konusu devirde madenden, farklı kullanım alanları için değişik formlara sahip hafif ve dayanıklı eserler üretilmeye başlanmıştır. Erken dönemlerde eserlerin şekillendirilmesinde kullanılan dövme tekniğinin yanı sıra zaman içinde döküm ve sıvama teknikleri gibi yeni tekniklerin keşfiyle birlikte maden sanatı alanında çok büyük aşamalar kaydedilmiştir (Başak, 2008: 18-19). Maden sanatı ve uygulanan teknikler, bu sanatın ana malzemesini teşkil eden madenlerin keşfedilmesine ve madenlerin kendilerine özgü özelliklerinin belirlenmesine bağlı olarak gelişim göstermiştir. Tarihi süreç boyunca gerçekleştirilen her metalürjik keşif, yeni bir maden sanatı tekniğinin doğmasına yol açmıştır (Erginsoy, 1978: 7). Madenlerin cevherlerinin tasfiye edilmesi ve metalürji alanındaki gelişmelere bağlı olarak, dövme ve döküm gibi yeni teknikler icat edilmiştir. Madeni eserlerin yapımında kullanılan tornada çekme ile preste basma teknikleri ise, yine teknoloji alanındaki ilerlemelere paralel bir şekilde daha sonraki dönemlerde ortaya çıkmış keşiflerdir. Son iki teknik maden alanındaki talebin karşılanmasına yönelik olarak daha çok sanat değeri taşımayan eserlerin seri imalatında kullanılmıştır (Başak, 2004: 33).

Bütün bu gelişmelerin devamında madencilik faaliyetleri neticesinde meydana gelen değişim ve gelişim süreçleri el sanatı ürünlerine de yansımıştır. Maden sanatındaki bu ilerlemeye paralel olarak insanoğlu, çeşitli form ve özelliklere sahip çok sayıda sanat eseri üretmeyi başarmıştır. Toplumun sanat ve estetik anlayışını yansıtan ürünlerin başında takıların geldiğini söylemek mümkündür.

Kuyumculuk; eski çağlardan günümüze kadar uzanan bir tarihi geçmişi bulunan zengin bir sanat dalıdır. Takı, uygarlıkların sahip olduğu kültür ve geleneklerin, en önemli yansıtıcısı konumunda olmuştur. Bunun yanı sıra takılar, geçmişin anılarını ve yaşanmışlıklarını günümüze kadar taşımayı başarmışlardır. Zamanla nüfusun artmasına bağlı olarak insanoğlu yeni yerler aramak zorunda kalmıştır. Bunun neticesinde gelen göçler, istilalar ve birçok olumsuz etkiyi de beraberinde getirmiştir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen, toplumsal birleşme ve kültürler arası kaynaşmayı tetiklediği de ifade edilebilir. Toplumlar kendilerine has teknik ve materyallerle özgün takılarını şekillendirirken; söz konusu durumda farklı toplumlardan öğrendikleri ve elde ettikleri materyallerle çeşitli teknikler öğrenip uygulayarak kendi sanat anlayışlarına uyarlama fırsatı bulmuşlardır (Şaman-Duru, 2015: 96).

Anadolu'daki maden sanatının gelişimine bağlı olarak İslam maden sanatında da önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. İslam medeniyet tarihinde madenler, kullanım alanları açısından çeşitlilik arz etmiştir. Maden kullanımı, Müslüman devletlerin ekonomik, sosyal ve teknolojik yönden gelişimlerine paralel olarak sanat ve kültür hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. İslam dönemi maden ustaları, bir kültürden diğerine usta çıkarık ilişkisi çerçevesinde varlığını sürdürmüş olan Yakın Doğu'nun eski tekniklerini Sasanilerden ve Bizanslılardan devralmıştır. Başlangıçta fethedilen toprakların kültürlerinden etkilenmiş, ancak kısa bir süre sonra İslam din ve felsefesinin sahip olduğu yeni dinamikler ile ustaların yaratıcılığı birleşerek kendine has bir üslubu olan İslam maden sanatı doğmuştur. Maden sanatına ait çeşitli ürünler, zaman ilerledikçe ev eşyasından süslemeye, alışverişten sanata kadar geniş bir alanda günlük hayatta kullanılmaya başlanmıştır (Erginsoy, 1978:1-2).

İnsanoğlunun madenleri kullanmaya başlaması ile uygarlık tarihi açısından oldukça önemli ilerlemelerin kaydedildiğini vurgulamak gerekir. İhtiyaçlar doğrultusunda gelişim gösteren maden sanatı, zaman içerisinde önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Madenler açısından oldukça zengin bir bölge olan Anadolu coğrafyasının kullanılan teknikler ve uygulanan yöntemler bakımından da maden sanatına önemli katkılar sunduğu bir gerçektir. Konunun bütünlüğünü sağlamak adına, maden sanatının tarihsel sürecinin yanı sıra İslam dönemi maden sanatının da gelişim evrelerine yukarıda kısaca değinilmiştir. Çalışmamızın konusunu teşkil eden kemer ve kemer tokaları, Osmanlı dönemine ait madeni el sanatı ürünleri olarak tanımlanmışlardır. Konu bu açıdan değerlendirildiğinde, söz konusu takıların o döneme ait maden işleme tekniklerinin yanı sıra toplumun sanat ve estetik anlayışını da yansıttıkları vurgulanabilir. Ele alınan eserlerin incelenmesi noktasında bu eserleri şekillendiren sanat ortamının da tanıtılması ihtiyacı doğmuştur. Bu bağlamda Osmanlı dönemi maden sanatına kısaca değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyim.

Osmanlı döneminde maden sanatı ve devamında kuyumculuk, padişahlar tarafından desteklenmiş bir sanat dalı olarak gelişim göstermiştir. Osmanlı kuyumculuğu ilk aşamalarda Bizans ve Safevi sanatının etkisi altında kalmıştır. 16. yüzyıl, sanatın diğer alanlarında olduğu gibi Osmanlı kuyumculuğunun en parlak dönemi olarak vurgulanabilir 17. ve 18. Yüzyıldan sonra ise Avrupa, Osmanlı kuyumculuğunu etkilemiş, ithal takılar klasik Osmanlı sanat anlayışının değişmesine sebep olmuştur. Osmanlı dönemi takılarında, renkli taş kakma, kabartma, oyma, çalma, filigre (telkâri), niello (savat), mıhlama, emay (mine) ve hasır örme teknikleri çoğu zaman bir arada kullanılma imkânı bulmuştur. Takıların tasarımında genellikle natüralist bir yaklaşımın olduğu ifade edilebilir. Kemerler (kuşak ya da kemer kuşağı) kadın ve erkekler tarafından giysilerin tamamlayıcı unsuru ve süs eşyası şeklinde kullanılmıştır. Plaka halinde veya göbek üstünde birleşen, merkezde bir ya da iki süslü madalyonla sonlanan kumaş kısmının kayıştan da tasarlandığı olmuştur. Madalyonun yerine yaprak (stilize göz) şeklinde tokası olan kemerler de üretilmiştir (Köroğlu, 2004: 52-60).

Osmanlı Devleti'nin çok geniş bir coğrafyada yayılım göstermiş olması, sosyal ve kültürel etkileşim açısından uygun bir zemin hazırlamıştır. Toplumsal yaşantıda görülen bu değişim süreçleri, sanat alanına da yansımıştır. Taşınmaz kültür varlıklarında olduğu kadar taşınır kültür varlıkları sınıfında ele alabileceğimiz el sanatı ürünleri de bütün bu gelişmelerden etkilenmiştir. Madeni eserlerin üretiminde kullanılan yöntem ve teknikler çeşitlilik arz etmeye başlamıştır. Sanatçıların ürettikleri eserlerde uyguladıkları yapım ve süsleme teknikleri ise Osmanlıya özgü bir üslup anlayışının doğmasına yol açmıştır. İnceleme konumuz dahilinde ele aldığımız eserler, takı grubunda yer almaktadırlar. Dolayısıyla, kullanım amaçları doğrultusunda süs eşyası olarak tanımlanmış olan bu ürünler hakkında genel bir tanımlama yapma ihtiyacı doğmaktadır.

Takılar, kullanıldıkları alanlara göre baş, boyun, bel, bilek ve kol takıları olmak üzere sınıflandırılabilir. Baş takıları grubunu tepelik, taç, zülüflük, saç tokası ve küpe gibi takılar meydana getirirken; boyun takısı olarak değerlendirilen takılar ise, gerdanlık, kolye, pandantif, broş ve hamaylı olarak sıralanabilir. Bilek, kol ve parmak takıları ise bilezik, yüzük, pazibent ve halhal ve benzeri takılardan oluşmaktadır. Kemer ve kemer tokası ise bel takıları grubunda bulunmaktadır (Okça-Erten, 2020: 2848).

Maden sanatına yönelik gerçekleştirilmiş olan araştırmalar, uygarlık tarihi boyunca madenlerin şekillendirilmesinde birden fazla tekniğin kullanıldığını kanıtlar niteliktedir. Kullanım alanlarına göre gruplara ayrılmış olan madeni eserler, üretim aşamalarında uygulanan yöntemlere göre belirli bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

Madeni eserlere belirli bir form kazandırmak amacıyla kullanılan teknikleri yapım ve süsleme teknikleri olarak iki başlık altında incelemek mümkündür. Dövme ve döküm tekniği yapım tekniği olarak adlandırılırken; kabartma telkâri (fligran/fligre)¹, (repousse)², mine (emaye)³, damlatma (granülasyon)⁴, savat

¹ İnce altın ve gümüş teller ile yapılmış her türde süs eşyasına verilen genel bir addır. Türk Sanatında görülen telkâri ile benzer özellikler sergilemektedir. Bkz. Özen-Tanyeli, 2015: 109.

² Çeşitli biçimlerde uçlara sahip kalemler ve çekiç kullanılarak madenin üzerine kabartma şeklinde bezemeler yapılmasına denmektedir. Kabartma tekniği, dıştan yani yapıtın yüzünden ya da içten, yani tersinden çalışılarak elde edilebilir. Bkz. Erginsoy, 1997: 1140.

³ Mina'nın anlamı "semavi", "göklere ait" demektir. Mine, cam tozu (silis kumu) ve metal oksitlerin karışımından oluşmaktadır. Mine tekniğinin amacı; değerli metallere renk ve güzelliğin yanı sıra parlaklık katmak ve çevre şartlarının olumsuz etkilerine karşı direnç sağlamaktır. Bkz. Şaman-Duru, 2015: 109.

⁴ Granül (güherse, güverse)'ün kelime anlamı, tanecik ya da küreciktir. Granülasyon ise taneleme anlamına gelmektedir. Granülasyon tekniği, granüllerin obje yüzeyinde çeşitli bezemeler meydana getirecek biçimde dizilip kaynaklanmasıyla oluşturulur. Bkz. Şaman-Duru, 2015: 108.

(niello)⁵, kaplama ve yaldız⁶, kakma⁷, çalma ve kazıma⁸, ve mıhlama⁹ delik işi (ajur)¹⁰ gibi teknikler de süsleme teknikleri olarak tanımlanmaktadır (Çalış, 2017: 180).

Yukarıda değinildiği üzere yapım ve süsleme aşamalarında da çeşitli tekniklerin uygulandığı takılar, kullanım alanlarına göre sınıflandırılmışlardır. Hem erkek hem de kadınlar tarafından kullanılabilen bir takı türü olan kemerler, genellikle bel kısmına dolanan kuşak ve toka şeklinde tanımlanan birleştirici öğeden meydana gelmektedir. Anadolu coğrafyasında yapılmış olan araştırmalar göstermiştir ki geçmiş dönemlerden itibaren kullanım olanağı bulmuş olan kemerler, farklı form ve tekniklerde üretilmiştir.

Türkler, kemeri hem ihtiyaç hem de süs aracı olarak kullanmışlardır. Bu bağlamda kurganlarda yapılan kazılarda elde edilen birçok buluntunun yanı sıra, değişik teknik ve üsluplarda, altın ve diğer madenlerden yapılmış kemer tokaları ortaya çıkarılmıştır. Kemer, genellikle iki ile beş parmak eninde, bel kısmını bir defa doladıktan sonra toka ile nihayetlenen giyim aksesuarıdır. Toka, Türkçe kökenli bir kelime olup geçmişteki anlamı iki akarsuyun birleştiği yer manasına gelmektedir. Zaman içerisinde farklı anlam ve şekillerde kullanılmıştır. Tokalaşmak iki elin birleşmesi, karşılıklı anlaşma, birleşme anlamına gelip, manadan maddeye geçişte kemer tokasına anlam yüklemiştir. (Kuşoğlu, 1998: 102).

Maden sanatı açısından köklü bir geçmişe sahip Anadolu coğrafyası, bünyesinde barındırmış olduğu çok sayıda kültürü aynı potada eriterek zengin bir sanatsal dokuyu meydana getirmiştir. Usta sanatçılar tarafından birer sanat eserine dönüştürülen madeni ürünler, sahip oldukları form, teknik ve üslup gibi özellikler neticesinde incelenmesi gereken başlıca alanlardan biri haline gelmeyi başarmıştır. Özellikle folklorik birer öğe olarak karşımıza çıkan takılar, Osmanlı döneminde çok farklı alanlarda kullanım olanağı bulmuş ve üretildikleri döneme kaynaklık teşkil etmişlerdir.

Anadolu'da bulunan çok sayıda müzenin etnografik salonlarında, Osmanlı dönemine tarihlenen madeni takılara rastlamak mümkündür. Bu takılar, küpe, bilezik, yüzük, gerdanlık, kolye, halhal, zülüflük, kemer ve kemer tokası şeklinde sıralanabilir. Söz konusu eserler, Osmanlı kültürünün yayılması ve tanıtılması noktasında katkı sunmuştur. Taşınır kültür varlıkları arasında yer alan etnografik madeni eserler, toplumun kimliğini oluşturan unsurlardan biridir. Dolayısıyla bu eserler, toplumların ortak ve benzer yönlerini yansıttıkları gibi farklılık gösteren özelliklerini de belgeler niteliktedirler (Çalış, 2019: 27).

Bu bağlamda ele alındığında Bandırma Müzesi'nde yer alan madeni takılar, buldukları dönemin sanat ve estetik anlayışını yansıtan etnografik eserler olmaları sebebiyle, geçmiş ve günümüz arasında birer köprü vazifesi görmektedirler. Araştırma kapsamında incelenen eserlerin çalışılmasında başlıca neden, üretildikleri toplumun günlük yaşantısı ve giyim kuşam alışkanlıkları hakkında önemli veriler sunmaları şeklinde açıklanabilir. Bir diğer neden ise maden sanatının yapım ve süsleme tekniklerini bünyesinde barındıran takılar grubu içinde yer alan kemer ve kemer tokaları ile ilgili gerekli tanımlamalar yapmak ayrıca komşu sanat çevreleri ile olan benzer ve farklı yönlerini ortaya koymaktır. Söz konusu müzeden ilgili izinler alındıktan sonra müzede muhafaza edilen kemer ve kemer tokaları çalışma programına dâhil edilmiştir. Makalemizde ele aldığımız örneklerin neredeyse tamamını kemer tokaları teşkil etmektedir. Kemerlerin belki de en belirgin

⁵ Kuyumculukta bezeme sanatında metal eşyalara özellikle de gümüşe oyulmuş motifleri doldurmakta kullanılan siyah renkli, metal alaşımdır. Savat işinin en önemli yanı kullanılan kalemlerdir. Genel olarak Türkiye'de Van ince kalem ve Kafkas derin kalem olmak üzere iki farklı kalem tarzı bilinmektedir. Bkz. Şekerci, 2014: 102- 104.

⁶ Madenler, mekanik veya kimyasal yöntemler uygulanarak altınla kaplanabilir. Altın kaplama eserin bütün yüzeyine uygulandığı gibi bazende yalnızca belirli bir kısmına tatbik edilebilir. Cıva ve altın alaşımı olan malgama ve ısının bir arada kullanıldığı kaplama yöntemine "yaldız" denilmektedir. Bkz. Erginsoy, 1978: 47-48.

⁷ Madeni eserler üzerinde yivler veya çukurlar açılmak kaydıyla içerisine başka maden kakılmasıyla elde edilen süsleme tekniğine "kakma tekniği" adı verilmektedir. Bkz. Ünlerşen-Çaycı, 2020: 113.

⁸ Kazıma tekniğinde, farklı kalınlıkta uçları bulunan çelik kalemlerin çekiçle veya avuçla desen üzerinde itilmesiyle yüzeyde kazımlar meydana gelir. Bu işleme kazıma tekniği denir. Çalma tekniği, kazımadan farklı olarak ucu-küt çelik kalemlere hafif bir çekiçle vurma şeklinde icra edilir. İşlenen maden altın, gümüş ya da bakır ise, bronz kalemler de kullanılabilir. Uygulayıcı tarafından geriye doğru eğimli bir şekilde tutulan kalemin ucu, hafif çekiç darbeleri vurularak madenin içine girmesi sağlanır ve her darbede madeni yanlara doğru iterek bir yol açar. Kalemin uç kısmı, her çekiç darbesinde, açtığı yivinin zemininde hafif bir iz bırakır ve istenilen desen bu yivlere yön verilerek şekillendirilir. Bkz. Er, 2012: 22-23.

⁹ Mıhlama tekniği, takının üzerine değerli veya yarı değerli taş vb. nesnelere yerleştirme işlemine denilmektedir. Bu süsleme tekniğini uygulayan sanatçıya da "mıhlayıcı" adı verilmektedir. Bkz. Çalış, 2016: 82.

¹⁰ Ahşap, mermer ya da taş levhaları kafes biçiminde oyarak bezeme tekniğine ajur tekniği denilmektedir. Bu teknikte desenler, ya maden tabakası üzerine çizilen desenin zemin kısımlarının kesilmesi yoluyla ya da zeminin yerine desenin kendisinin kesilip ortaya çıkarılması ile elde edilir. Bkz. Başak, 2004: 42.

parçası olan tokalar, farklı formlarda üretilmişlerdir. Kemer tokalarının yapım ve süsleme tekniklerine geçmeden önce kullanım amaçlarına yönelik yapılan tanımlamalara değinmek daha da uygun olacaktır.

Kemer tokası; örgü, kumaş ve metal kemerlerin ön kısmında iki ucu toka ile birleştirilen altın, gümüş, pirinç, bakır gibi maden ya da alaşımlar ile şekillendirilen bir takı türüdür. Kemer tokası, kemer ve kayışın iki ucunu birleştiren ve istenilen genişlikte kullanılmasını sağlayan halkaya verilen addır (Okca- Erten, 2020: 2841).

Günümüzde çok fazla kullanım alanı bulamayan kemerler, geçmiş döneme ait giyinme ve süslenme alışkanlıklarımızın bir parçası durumunda olmuştur. Toplumdaki sosyal statüsü ve cinsiyeti ne olursa olsun, herkes çeşitli durumlar için kuşandığı birden fazla kemere sahip olabilmekteydi. Kemerler tokaları ile birlikte bir bütün halinde sanat eseri olarak değerlendirilebildiği gibi asıl önemli ve sanat eseri olarak sayılabilecek kısımlarının tokalar olduğu ifade edilebilir. Kemerler, Anadolu'nun değişik yörelerinde kullanım alanı bulmuş ve bölgelere göre de farklılık arz etmişlerdir. Örneğin Karadeniz bölgesinde altından ve gümüşten hasır örgü kemerler fazlaca kullanılmakta iken, Doğu Anadolu'da savatlı gümüş kemerler, Orta Anadolu ve Trakya'da ise telkâri kemer kullanmak düğün ve eğlenceler için bir geleneğe dönüşmüştür. (Kuşoğlu, 1998: 102).

Çalışmamızın amaç ve kapsamı doğrultusunda Anadolu coğrafyasının yanı sıra İslam dönemi ve dolayısıyla da Osmanlı maden sanatına değinilmiştir. Konunun içeriğini oluşturan madeni takılara geçmeden önce maden sanatının gelişiminden söz etmemizin sebebi ise çalışmada uygulanacak olan yöntemi belirlemek ve konu bütünlüğü sağlanmak şeklinde ifade edilebilir. Araştırma derinleştikçe asıl konuyu teşkil eden madeni takılar hakkında tanımlayıcı bilgiler verildikten sonra Bandırma Müzesi'nde yer alan ve etnografik birer ürün olan madeni takıların yapım ve süsleme teknikleri üzerinde durulmuştur. Böylece incelenen eserlerin dönem özelliğini belirlemeye yönelik hedeflenen çalışma kurgusu da şekillenmiştir. Makalenin içeriğini oluşturan madeni takılar, belirli şablona göre katalog düzeni içerisinde tanıtılarak daha sistemli bir analiz yapılamaya çalışılmıştır. Sözünü ettiğimiz bütün bu yöntemler, yapmış olduğumuz incelemenin daha bilimsel bir temele oturmasını sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

2. Yöntem

Makalemizin konusunu oluşturan kemer ve kemer tokaları, muhafaza edildikleri Bandırma Müzesi'nden gerekli izinler alındıktan sonra çalışma kapsamına dahil edilmişlerdir. Yukarıda sözünü ettiğimiz planlamalara uygun bir araştırma gerçekleştirmek adına gerekli literatür taraması da ayrıca yapılmıştır. Müzede gerçekleştirilen çalışmanın ilk aşamasında eserlerin yapımında kullanılan malzemenin yanı sıra hangi yapım ve süsleme tekniklerinin kullanıldığı tespit edilerek takıların ölçüleri alınmıştır. İkinci aşamada ise söz konusu eserler hakkında detaylı bir incelemeye olanak sağlayan ve günümüzdeki mevcut durumlarını gözler önüne seren fotoğraflama işlemine geçilmiştir. Madeni eserlerin çizimleri gerçekleştirilerek bezeme programları hakkında gerekli tanımlamalar yapılmıştır. Eserler hakkında değerlendirmeler yapılırken Anadolu'nun farklı bölgelerinde üretilen ve farklı müzelerde yer alan benzer örnekler ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Müzede bulunan eserlerin, çalışmamızı teorik kapsam dışına çıkararak pratik bir zemine oturtmamızı sağlamıştır.

3. Bulgular

Bu bölümde araştırmanın genel amacı doğrultusunda Bandırma Müzesi'nde bulunan kemer ve kemer tokaları ile ilgili elde edilen bulgular yer almaktadır. İncelenen eserlerin müzeye geliş tarihi, müzeye geliş şekli, müzede yer, boyutları (genişlik, uzunluk, çap), kullanılan ham madde, kuyumculuk tekniği ve bezeme konularına göre gerekli incelemeleri yapılarak katalog tarzında genel bir şema oluşturulmuştur. Böylelikle elde edilen verilerin maden sanatı terminolojisine uygun bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

4. Örnekler

Örnek no	:1 (Foto 1)
Envanter no	: 25/2002 (E)
Ürünün adı	: Kemer
Kullanılan malzeme	: Pirinç
Ölçüleri	: 66X3 cm.
Ait olduğu dönem	: Osmanlı (19. yy. sonu, 20. yy. başı)
Bulunduğu yer	: Bandırma Müzesi

Müzeeye geliş şekli ve tarihi : 14.12.2000 gün ve 4sayılı makam onayı ile Balıkesir Müzesi'nden devredilmiştir. 29/01/2001 tarihinde Bandırma Müzesine getirilmiştir.

Foto 1. 25/2002 envanter numaralı kemerden genel görünüm.

Tanım: Baklalı kemer formu kemer örneği, pimlerle birbirine tutturulmuş, oniki adet dikdörtgen formu levha ve bir kemer tokasından meydana gelmektedir. Kemerin son iki levhasında tokenın kemere tutturulması için tasarlanmış olan anahtar deliği şeklinde açıklıklar bulunmaktadır. Levhaların yüzeyi bombe yapacak şekilde dışa doğru kabartılmıştır. Elips şeklindeki bu kabartmaların yüzeyi, savatlama tekniğinde yapılmış süslemelerle bezenmiştir. Merkezde yer alan bu kabartmanın etrafını dairesel bir formda çevreleyen güherse tekniğinde yapılmış süslemeler sınırlandırmaktadır. Toka kısmının kemere tutturulması için tasarlanmış olan ikinci levhanın merkezinde yer alan ve pimlerle tutturulmuş olan savat süslemeli plakalardan biri günümüze ulaşmamıştır. Kemer kuşağını meydana getiren levhaların bağlantısı, yüzeyleri bezemeli birer plaka ile kapatılmış olan pimler aracılığıyla sağlanmıştır. Kuşağı oluşturan pirinçten yapılmış levhaların yüzeyi birbirini tekrar eden motiflerle bezenmiş durumdadır. Levhaların yüzeyinde yer alan bezemeler; mimari yapı tasvirleri, eşkenar dörtgen motiflerini andıran basit geometrik motiflerin merkezine yerleştirilmiş olan çiçek motifleri, kareyi andıran basit geometrik motifler, çapraz şekilde kesişen iki sancak arasına yerleştirilmiş birer yıldız motifi ve bir adet Osmanlı devlet armasından oluşmaktadır. Kemerde en dikkat çeken kısım, tek parçadan oluşan ve savat tekniğinde yapılmış olan süslemelere sahip, kelebek ya da fiyonk formunda yapılmış olan toka kısmıdır. Tokenın merkezinde rozet şeklinde dairesel bir kabartma yer almaktadır. Kabartmanın yüzeyi, tahrir olduğundan dolayı net olarak seçilemeyen savat tekniğinde yapılmış bir motif ile bezenmiş durumdadır. Tokenın kenar kısımları merkezde yer alan kompozisyona benzer şekilde savat tekniğiyle yapılmış birer bitkisel motif ile hareketlendirilmiştir. Ayrıca tokenın kenar kısımları güherse tekniğinde yapılmış kabartmalarla çevrelenmiştir. Tokenın kenar uçlarında zincir halkalarına tutturulmuş üç adet küçük pul sarkmaktadır. Müzenin büyük teşhir salonundaki 5 numaralı küçük vitrinde bulunan kemer, dövme tekniği kullanılarak yapılmıştır. Eserin süslemesinde ise kabartma, savat ve güherse teknikleri bir arada kullanılmıştır.

Örnek no : 2 (Foto 2)
Envanter no : 2001/3 (E)
Ürünün adı : Kemer ve kemer tokaları
Kullanılan malzeme : Bafon (gümüş görünümünde bir maden alaşımı)
Ölçüleri : 13X11cm.
Ait olduğu dönem : Osmanlı (19. yy. sonu, 20. yy. başı)
Bulunduğu yer : Bandırma Müzesi

Müzeeye geliş şekli ve tarihi : 14.12.2000 gün ve 4sayılı makam onayı ile Balıkesir Müzesi'nden devredilmiştir. 29/01/2001 tarihinde Bandırma Müzesine getirilmiştir. Balıkesir Müzesi'ne ise Bahar ÇİFTARSLAN Koleksiyonundan dahil edilmiştir.

Tanım: Kemer, siyah renkli kumaş malzemeden meydana gelmektedir. Kumaş üzerinde bitkisel motiflere yer verilmiştir. Kemer tokaları damla motifini de andıran dairesel bir üslupla yapılmışlardır. Tokaların bağlantısını sağlayan çengel ucunun geçirildiği metal yuva günümüze gelememiştir. Her iki tokenın yüzeyi de kabartma ve güherse tekniğinde yapılmış yoğun bir bezeme programına sahiptir. Tokaların yüzeyini hareketlendiren bezemeler, üç şeritli bir bordür dizisiyle sınırlandırılmıştır. Bezeme kompozisyonunun merkezinde yer alan kabartma, mızrak ucuna benzer geometrik motiflerin meydana getirdiği sekiz kollu bir yıldız andırmaktadır. Bir merkezden dışa doğru yayılım gösteren bu kabartma, iç içe geçen iki adet bordür ile daire içerisine alınmıştır. Bordürlerin yüzeyi, basit çizgisel desenlerle belirgin hale getirilmiştir. Merkez kompozisyonu saran

Bandırma Müzesi'nde Yer Alan Osmanlı Dönemi'ne Ait Bir Grup Kemer ve Kemer Tokası

dıştaki bordür, altı adet üçgen şeklinde geometrik motif ile çevrelenmiştir. Müzenin büyük teşhir salonundaki 5 numaralı küçük vitrinde bulunan kemer tokaları, dövme tekniği kullanılarak yapılmıştır. Süsleme tekniği olarak ise kabartma, güherse ve gümüş kakma teknikleri bir arada kullanılmıştır.

Foto 2. 2001/3 envanter numaralı kemer tokalarından genel görünüm.

Örnek no : 3 (Foto 3)
Envanter no : 2002/22 (E)
Ürünün adı : Kemer tokası
Kullanılan malzeme : Pirinç
Ölçüleri : 13X10 cm.
Ait olduğu dönem : Osmanlı (19. yy. sonu, 20. yy. başı)
Bulunduğu yer : Bandırma Müzesi
Müzeye geliş şekli ve tarihi: 14.12.2000 gün ve 4 sayılı makam onayı ile Balıkesir Müzesi'nden devredilmiştir. 29/01/2001 tarihinde Bandırma Müzesine getirilmiştir.

Foto 3. 2002/22 (E) envanter numaralı kemer tokasından genel görünüm.

Tanım: Kemer tokası, ucu içe doğru kıvrılmış yaprak formunda yapılmıştır. Yaprığın geniş kısmı dilimli şekilde hareketlendirilmiştir. Tokanın merkezinde yer alan kompozisyon dışa doğru bombe yapacak şekilde kabartılmıştır. Kabartma, damla formunda yapılmış olup, stilize edilmiş bitkisel bir motiften oluşmaktadır. Motifin uç kısmından dışa doğru uzanan dairesel motifler birbirini takip etmektedir. Stilize bitkisel kabartma, üçlü bir bordür dizisi ile çevrelenmiştir. En içteki bordür, yarım dairelerden oluşan basit geometrik motiflerden

meydana gelmektedir. İkinci bordürün yüzeyi, kabartmaların sınırlandığı kıvrık dallar ve yapraklar arasına yerleştirilmiş çiçek motifleri ile bezenmiştir. En dıştaki bordür ise basit geometrik motiflerin yanı sıra kıvrımlı şekliyle dalgayı andıran motiflerin oluşturduğu üçlü bir dizilime sahiptir. Ayrıca tokanın içe doğru kıvrık olan kısmı, stilize bitkisel bir motif ile sonlandırılmıştır. Müzenin büyük teşhir salonundaki 6 numaralı küçük vitrinde bulunan eserin yapımında dövme tekniği kullanılmıştır. Süsleme tekniği olarak ise kabartma, gülherse ve gümüş kakma tekniği kullanılmıştır.

Örnek no : 4 (Foto 4)
Envanter no : 37/2002/(E)
Ürünün adı : Kemer sallaması
Kullanılan malzeme : pirinç
Ölçüleri : 9X6 cm.
Ait olduğu dönem : Osmanlı (19. yy. sonu, 20. yy. başı)
Bulunduğu yer : Bandırma Müzesi
Müzeye geliş şekli ve tarihi : 14.12.2000 gün ve 4sayılı makam onayı ile Balıkesir Müzesi'nden devredilmiştir. 29/01/2001 tarihinde Bandırma Müzesine getirilmiştir.

Foto 4. 37/2002/(E) envanter numaralı kemer sallaması/tokasından genel görünüm.

Tanım: Kemer sallamaları aynı forma sahip iki adet levhadan meydana gelmektedir. Levhaların her biri armudi formulu olup sarkaçlı plakalara sahiptir. Sallamanın merkezinde bütün yüzeyi kaplayacak şekilde boydan boya uzanan bitkisel bir motif yer almaktadır. Bitki, damla benzeri bir motiften kök salmışçasına dışa doğru uzanmaktadır. Gövdesinin alt kısmında simetrik olarak yerleştirilmiş uçları kıvrımlı üçer adet yaprak formuna yer verilmiştir. Bitkinin uç kısmında ise lotus benzeri bir tomurcuk yer almaktadır. Tomurcuğun gövde ile birleştiği noktada daire şeklinde bir çıkıntıya yer verilmiştir. Mıhlama tekniği ile oluşturulmuş olan bu çıkıntı, yeşil renkli bir taşın levhaya tutturulması için yapılmıştır. Merkezde yer alan bitkisel kompozisyon, dört adet bordür ile sınırlandırılmıştır. Bordürlerin yüzeyi, nokta ve daire benzeri basit geometrik motifler ile bezenmiştir. Form ve süsleme özellikleri açısından benzerlik ar eden kemer tokaları, dış kenarlarına birer halka yardımıyla iliştilmiş olan ucu delikli pul benzeri plakalara sahiptirler. Bu plakalardan bazıları günümüze gelememiştir. Müzenin büyük teşhir salonundaki 6 numaralı küçük vitrinde bulunan kemer tokalarının yapımında dövme, tekniği kullanılmıştır. Süsleme tekniği olarak ise gülherse ve mıhlama teknikleri bir arada kullanılmıştır.

Örnek no : 5 (Foto 5)
Envanter no : 38/2002/(E)
Ürünün adı : Kemer tokası
Kullanılan malzeme : Gümüş
Ölçüleri : 6X9 cm.
Ait olduğu dönem : Osmanlı (19. yy. sonu, 20. yy. başı)
Bulunduğu yer : Bandırma Müzesi
Müzeye geliş şekli ve tarihi : 14.12.2000 gün ve 4sayılı makam onayı ile Balıkesir Müzesi'nden devredilmiştir. 29/01/2001 tarihinde Bandırma Müzesine getirilmiştir.

Tanım: Kemer tokası, ucu kesik yaprak formunda yapılmıştır. Tokanın uç kısmında kemer kuşağı ile bağlantıyı sağlayan bir çengel yer almaktadır. Çengelin bulunduğu kısım, dilimli bir şekilde hareketlendirilmiştir. Tokanın yüzeyi, kıvrık dal, çiçek ve yapraklardan oluşan stilize bitkisel motifler ile bezenmiştir. Ajur tekniğinde yapılmış olan süslemeler, bütün zemini kaplayacak şekilde uygulanmıştır. Merkezde yer alan kompozisyon, bir bordür ile sınırlandırılmıştır. Bordürün yüzeyinde yer alan süslemeler yiv izlenimi uyandırmaktadır. Tokanın alt kısmında halkalar yardımıyla tutturulmuş on iki adet yaprak formu pul yer almaktadır. Pullardan bir tanesi günümüze ulaşamamıştır. Ayrıca tokanın kemer ile birleştiği kısma denk gelecek şekilde yerleştirilmiş altı adet yarım halka bulunmaktadır. Müzenin büyük teşhir salonundaki 6 numaralı küçük vitrinde bulunan kemer tokasının yapımında döküm tekniği kullanılmıştır. Süsleme tekniği olarak ise ajur (delik işi) tekniği kullanılmıştır.

Foto 5. 38/2002/(E) envanter numaralı kemer tokasından genel görünüm.

Örnek no : 6 (Foto 6)
Envanter no : 39/2002/(E)
Ürünün adı : Kemer sallaması
Kullanılan malzeme : Gümüş
Ölçüleri : 4X6 cm.
Ait olduğu dönem : Osmanlı (19. yy. sonu, 20. yy. başı)
Bulunduğu yer : Bandırma Müzesi
Müzeye geliş şekli ve tarihi : 14.12.2000 gün ve 4sayılı makam onayı ile Balıkesir Müzesi'nden devredilmiştir. 29/01/2001 tarihinde Bandırma Müzesine getirilmiştir.

Foto 6. 39/2002/(E) envanter numaralı kemer sallamasından genel görünüm.

Tanım: Armudi yada yaprak benzeri bir forma sahip eser, tek bir plakadan meydana gelmektedir. Sallamanın kenar kısımlarına tutturulmuş toplam yedi adet halka mevcuttur. Alt kısımda yer alan halkalardan birinin ucunda zincir yardımıyla sarkıtılmış pul şeklinde bir plaka bulunmaktadır. Diğer plakaların yanı sıra sallamanın kemer ile bağlantısını sağlayan çengel kısmı da günümüze ulaşamamıştır. Sallamanın merkezine yakın bir noktada daire formunda yapılmış yuvayı andıran bir çıkıntı yer almaktadır. Çıkıntının içerisine kırmızı renkli bir taş yerleştirilmiştir. Taşın plakaya tutturulmasını sağlamak için yapılmış olan bu kısım, kıvrık dallara sahip çiçek benzeri bitkisel bir motifi tamamlamak için tasarlanmıştır. Merkezde yer alan kompozisyon, üç adet bordür ile sınırlandırılmıştır. Müzenin büyük teşhir salonundaki 6 numaralı küçük vitrinde bulunan kemer sallamasının yapımında dövme tekniği kullanılmıştır. Süsleme tekniği olarak güherse, mihlama ve kazıma teknikleri bir arada kullanılmıştır.

Örnek no : 7 (Foto 7)
Envanter no : 2006/119/(E)
Ürünün adı : Kemer tokası
Kullanılan malzeme : Bronz
Ölçüleri : 4X6 cm.
Ait olduğu dönem : Osmanlı (19. yy. sonu, 20. yy. başı)
Bulunduğu yer : Bandırma Müzesi
Müzeye geliş şekli ve tarihi : 11/08/2006 tarihinde (Ramazan AYDIN'dan satın alma yolu ile müzeeye getirilmiştir.

Tanım: Dairesel bir formda yapılmış olan tokenın yüzeyi, yoğun bir süsleme programına sahiptir. Bezemelerin merkezinde rozet şeklinde yapılmış, çiçek benzeri bitkisel bir süsleme yer almaktadır. Yüreği andıran yapraklara sahip bu çiçek motifi, nokta şeklinde basit geometrik motiflerin art arda dizilmesiyle oluşturulmuş iki adet halka ile sınırlandırılmıştır. Merkez kompozisyonu saran bu halkalar, iki adet bordür ile çevrelenmiştir. Daha geniş bir alana sahip iç kısımdaki bordürün yüzeyi, stilize edilmiş servi ağaçları, kıvrık dallar ve çeşitli bitkisel motiflerle hareketlendirilmiştir. Dıştaki bordürün yüzeyi de aynı şekilde stilize edilmiş kıvrık dal ve çiçek motifleri ile bezenmiştir. Ayrıca her iki bordürün arasında nokta benzeri kabarcıklar bir daire oluşturacak şekilde sıralanmaktadır. Tokenın kemer ile bağlantısını sağlayan çengel kısmı, günümüze ulaşamamıştır. Müzenin büyük teşhir salonundaki 6 numaralı küçük vitrinde bulunan kemer tokasının yapımında dövme tekniği kullanılmıştır. Tokenın süslemesinde güherse ve gümüş kakma teknikleri bir arada kullanılmıştır.

Foto 7. 2006/119/(E) envanter numaralı kemer tokasından genel görünüm.

5. Değerlendirme ve Sonuç

Toplumun yaşam biçimine göre şekillenen el sanatı ürünleri, yapım ve süsleme özelliklerine göre farklı sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen eserlerin tamamı Osmanlı dönemine ait olup kullanım alanlarına göre bel takıları grubunda değerlendirilebilir. Çalışmaya dahil edilen Bandırma Müzesi'ndeki takıların envanter kayıtlarına yönelik gerçekleştirilen incelemeler neticesinde, 2006/119 (E) envanter numarasına sahip kemer tokası hariç geriye kalan eserlerin Balıkesir Müzesi'nden nakil yolu ile Bandırma Müzesi'ne kazandırıldığı anlaşılmıştır. 2006/119 (E) numaralı eser ise satın alma yolu ile müze koleksiyonuna dahil edilmiştir. Balıkesir Müzesi'nden Bandırma Müzesi'ne devredilen takıların esas itibarıyla Bahar ÇİFTARSLAN'ın Koleksiyonuna ait oldukları envanter kayıtlarında yer almaktadır. Malzeme olarak bronz, gümüş ve pirinç gibi madenlerin kullanıldığı eserlerin yapımında dövme ve döküm tekniği kullanılmıştır. Süsleme tekniği olarak ise güherse, gümüş kakma, mihlama, kazıma, kabartma ve savat gibi tekniklere yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen eserlerin süs eşyası olarak tasarlanmış olmaları sebebiyle yapım tekniklerinden ziyade süsleme tekniklerinin çeşitlilik arz ettiği ve takıların genel özelliklerini tanımlama konusunda süsleme özelliklerinin daha belirleyici olduğu ifade edilebilir. Çalışmaya dahil edilen etnografik eserler, kullanılan malzeme, süsleme ve yapım tekniklerine göre ele alınarak sanatsal açıdan değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bu bağlamda eserlerin üretildiği toplumun maddi kültür yapısı da irdelenmeye çalışılmıştır. İncelenen eserlerden 25/2002 (E) numarasına sahip kemer örneği (Foto 1), metal plakaların pimler yardımıyla birbirine bağlandığı tek parçadan oluşan bir tokaya sahiptir. İncelenen kemer örneğinin yapım ve süsleme özellikleri bakımından benzerlerine Anadolu'da bulunan çeşitli müzelerde rastlamak mümkündür. Konya Etnografya Müzesi'nde yer alan ve Osmanlı dönemine tarihlendirilen kemer (Foto 8; Güler-Aral, 2014: 166) ile Diyarbakır Müzesi'nde bulunan ve Erken Cumhuriyet dönemine tarihlendirilen kemer örneği (Foto 9; Çalış, 2016: 347) form ve süsleme özellikleri açısından benzerlik arz etmektedirler.

Anadolu insanı tarafından şekillendirilmiş olan takılar, farklı malzeme ve teknik özellikleri bünyesinde barındıran zengin birer maddi kültür objesi olarak değerlendirilebilir. Üretim koşullarına göre çeşitli başlıklar altında tanımlanan takılar, kullanım amaçlarına da uygun olarak isimlendirilmişlerdir. Bel takıları şeklinde sınıflandırılan kemer ve kemer tokaları, temsil noktasında önemli birer kültür taşıyıcısı konumundadırlar. İncelenen kemer örneklerinin kuşak kısımları büyük oranda günümüze gelememiştir. Ancak yapım ve süsleme

teknikleri göz önüne alındığında toka kısımlarının kemer kuşaklarından farklı şekilde üretildikleri ve daha fazla özen gösterilmeleri sebebiyle de ön plana çıktıkları vurgulanabilir. Kemer tokası olarak tanımlanan 2001/3 (E) envanter numaralı eser (Foto 2), form ve yapım teknikleri açısından Ankara Etnografya Müzesi'nde bulunan kemer tokası (Foto 10; Günbay, 2019: 110) ve Bursa Uluumay Vakfı Osmanlı Halk Kıyafetleri ve Takıları Özel Koleksiyonu'nda yer alan Osmanlı dönemine tarihlendirilen toka (Foto 11; Baydar, 2020: 176) ile benzer özellikler sergilemektedir.

Foto 8. Konya Etnografya Müzesi'nde bulunan kemer örneği (Güler-Aral, 2014:166).

Foto 9. Diyarbakır Müzesi'nde bulunan kemer örneği (Çalış, 2016:347)

Foto 10. Ankara Etnografya Müzesinde yer alan kemer tokası örneği (Günbay, 2019:110)

Foto 11. Bursa Uluumay Vakfı Osmanlı Halk Kıyafetleri Koleksiyonunda yer alan kemer tokası örneği (Baydar, 2020:176)

Ucu kıvrımlı yaprak formunda tanımlanabilecek olan 2002/22 (E) envanter numaralı kemer tokası (Foto 3) şekil itibarıyla Konya Etnografya Müzesi'nde yer alan ve Osmanlı dönemine tarihlendirilen kemer tokası (Foto 12; Güler-Aral, 2014: 157) ile benzer özellikler göstermektedir. Çalışma kapsamına dahil edilen madeni eserler, kullanım alanlarına ve sahip oldukları işlevlere uygun şekilde isimlendirilmektedirler.

Foto 12. Konya Etnografya Müzesi'nde bulunan kemer tokası örneği (Güler-Aral, 2014:157)

Bandırma Müzesi'nde yer alan 37/2002 (E) ve 39/2002 (E) envanter numarasına sahip eserler kemer sallaması şeklinde tanımlanabilirler (Foto 4-6). Kemere bağlı aksesuarlar olarak değerlendirilen bu örnekler, kemerin kuşak kısmına halkalar yardımıyla tutturulmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen eserler, Diyarbakır Müzesi'nde yer alan ve Erken Cumhuriyet dönemine tarihlendirilen kemer sallaması ile benzer özellikler taşımaktadırlar (Foto 13; Çalış, 2016: 355).

Oval bir forma sahip olan 2006/119 (E) envanter numaralı kemer tokası (Foto 7), Ankara Etnografya Müzesi'nde yer alan kemer tokası ile form ve süsleme özellikleri göz önüne alındığında benzerlik arz etmektedir (Foto 14; Günbay, 2019: 92). Müzede incelenen örnekler içerisinde 38/2002/(E) envanter numarasına sahip toka (Foto 5), farklı bir yapı ve süsleme tekniğine sahiptir. Döküm tekniği kullanılarak şekillendirilmiş olan tokanın süslemeleri ajur tekniğinde yapılmıştır.

Foto 13. Diyarbakır Müzesi'nde bulunan kemer sallaması örneği (Çalış, 2016:355)

Foto 14. Ankara Etnografya Müzesinde yer alan kemer tokası örneği (Günbay, 2019:92)

Araştırma kapsamında incelenen takılar, süs eşyası olmalarının yanı sıra işlevsel olarak ta kullanım alanı bulmuşlardır. Kemer ile kemerin bileşenlerini meydana getiren toka ve sallama gibi aksesuarlar, madenin usta eller tarafından nasıl birer sanat eserine dönüştüğünü kanıtlar niteliktedir. Çalışmanın konusunu teşkil eden bu etnografik eserler, birer taşınır kültür varlığı olarak ta değerlendirilebilir. Geçmişin izlerini günümüze yansıtan birer ayna vazifesi gören bu eserler, sahip olduğumuz sanatsal ve estetik becerileri de gözler önüne sermektedirler. Bandırma Müzesi'nde sergilenen etnografik madeni takılar, Anadolu coğrafyasında görülen el sanatı ürünlerinin tarihi, kültürel ve sosyal kimliğine ışık tutmaktadırlar. Geleneksel Türk el sanatlarının sahip olduğu bilgi ve beceriler doğrultusunda şekillenmiş olan bu takılar, geçmiş kültürümüzün geleceğe aktarılması konusunda birer köprü vazifesi görmektedirler.

Bandırma Müzesi'nde yer alan eserlerin yapım ve süsleme teknikleri göz önüne alındığında, Anadolu'nun farklı bölgelerindeki müzelerde yer alan örnekler ile benzer özellikler sergiledikleri gözlenmiştir. Söz konusu ürünlerin Anadolu'nun farklı yerlerinde karşımıza çıkan ve usta eller tarafından şekillendirilmiş olan eserler ile üslup özellikleri açısından da benzerlikler arz ettiği vurgulanabilir. Zamanın yıpratıcı etkilerine maruz kalan bu takıların tarihlendirilmesi konusunda ise komşu sanat çevrelerinde ve farklı müzelerde yer alan eserler, yapım ve süsleme tekniklerinin yanı sıra üslup özellikleri de dikkate alınarak incelenmiştir. Gerçekleştirilen

bu çalışmalar neticesinde; Bandırma Müzesi'nde bulunan ve dönemin sanat anlayışına uygun ortak motifleri bünyesinde barındıran bu taşınır kültür varlıklarının 19. yy sonu ve 20. yy başına tarihlendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmaya konu olan takıların, ayrıntılı bir analizi yapılmaya çalışılmış ve bu bağlamda üretildikleri bölgenin sanat anlayışının yanı sıra sosyal ve kültürel yaşantısı hakkında bilgi sahibi olmak amaçlanmıştır.

Kaynaklar

- Başak, O. (2004). *Diyarbakır Arkeoloji Müzesi ile Cahit Sıtkı Tarancı Müzesi'nde Bulunan Türk İslam Dönemine Ait Bir Grup Madeni Eser*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Başak, O. (2008). Taş Çağı'ndan Tunç Çağı'na Anadolu'da Maden Sanatının Gelişimi ve Kullanımı. *Erzurum Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (21), 15-33.
- Baydar, T. (2020). *Bursa Uluumay Vakfı Osmanlı Halk Kıyafetleri ve Takıları Özel Koleksiyonunda Yer Alan Kemer, Kemer Tokaları, Başlık ve Tepelikler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Çalış, E. (2016). *Diyarbakır Müzesi'nde Bulunan Etnografik Madeni Takılar*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Çalış, E. (2017). Alanya Atatürk Evi ve Müzesi'nde Sergilenen Bir Grup Madeni Takı. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (36), 177-194.
- Çalış, E. (2017). Diyarbakır Müzesi'ne Ait Bir Grup Etnografik Takının Sanatsal Açısından Değerlendirilmesi. U. Bircan, A. Coşkun, M. Temel, P.G. Kılıç (Ed). *Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu* içinde (211-223. ss.) Diyarbakır.
- Çalış, E. (2019). Etnografik Madeni Takılar Üzerine Bir Analiz: Ahlat Müzesi Örneği. *Current Debates on Social Sciences 2 Archaeology and Art*, 25-39.
- Er, B. (2012). *Van İlinde Üretilen Takıların Bazı Özellikleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erginsoy, Ü. (1978). *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Erginsoy, Ü. (1999). Maden Sanatı, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* içinde (Cilt 2, 1138- 1147. ss.). İstanbul: Yapı- Endüstri Merkezi Yayınları.
- Güler, M. ve Aral, S. (2014). Konya Kemer ve Kemer Tokaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, (13), 149-173.
- Günbay, N. (2019). *Ankara Etnografya Müzesi'nde Bulunan Kemer Tokalarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Koroğlu, G. (2004). *Anadolu Uygarlıklarında Takı*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Kuşoğlu, Z. M. (1998). *Tılsımdan Takıya*. İstanbul: Pimapen Kültür Evi.
- Okça, K. A. ve Erten, G. (2020). Denizli Atatürk ve Etnografya Müzesi'ndeki Gümüş Takıların Sergileme Koşulları ve Koruma Önerileri. *Belgi Dergisi (Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını)*, 20(2), 2841-2861. <https://dx.doi.org/10.33431/belgi.716503>.
- Sözen, M. ve Tanyeli, U. (2015). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Şaman, N. ve Duru, N. M. (2015). Yirminci Yüzyıldan Günümüze Takı. *Aydın Üniversitesi Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, (37), 95-112.
- Şekerci, H. (2014). Kuyumculukta Savat Tekniği ve Savatlı Takı Uygulamaları, *NWSA-Vocational Sciences (E-Journal of New World Sciences Academy)*,9(4), 100-109. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nwsavoca/issue/10929/130664>
- Ünlerşen, H. ve Çaycı, A. (2020). Kayseri Selçuklu Uygarlığı Müzesinde Bulunan Bir Grup Kemer Tokası. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (SEMA)*, 5(5), 110-127. <https://doi.org/10.47702/sematr.2020.7>

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazarı, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
